

Tervetuloa pureutumaan pintaa syvemmälle kanssamme, arvon kuulija. Kuuntelet Oulun kaupunginkirjaston podcastia nimeltä Syvemmälle! Podcastimme perimmäinen ajatus on esitellä, käsitellä ja tarkastella lähemmin kaikkea sitä, mitä ihmiskulttuuri on iloksemme tuottanut. Tällä kertaa kanssanne rapakon pintajännitettä koettelee Juho Sarkkinen

Kun satunnainen matkaja sattuu päätyään erinäisin keinoin Oulun kaupunkiin, on enemmän kuin todennäköistä hänen ensimmäisen havaintonsa Perämeren läsnäolosta liittyvän purevaan merituuleen. Jäljittäessään tämän nahkoja parkitsevan luonnonilmiön alkupistettä, hän saattaa päätyä matkallaan Torinrantaan. Pettymys valtaa mielen: mielikuvat avomerestä lässähtävät betonin rajaamaksi tunkkaiseksi suistovedeksi, jossa polkupyörien raadot uuttavat ruostetta saviseen veteen muistuttaen irvokkaita, metallisia teepusseja. Merellinen Oulu, paska kaupunki, mutta monen muusa. Merellisiä tunnelmia onkin helpompi aistia Oulunsalon Riutunkarista, Kellon Kiviniemestä tai vaikkapa Oritkarin kivisiltä taukopaikoilta, sillä kaupungin keskustasta niitä on vaikea löytää. Meri onkin Oulussa kätkeyty, kaiken taustalla vaikuttava harmaa eminenssi, jonka läsnäoloa on vaikea havaita vaikka sen tuntisi nahoissaan. Perämeren vesimassat häilyvät jossain etäällä, mutta silti ne säteilevät toimintoihimme. Meri inspiroi taitelijoita ja tarjoaa mahdollisuuksia niille, joiden sielua kaihertaa kaukokaipuu tai palava halu siirtyä lopullisin tavoin olemisen seuraaville tasoille.

Alkuräjähdyksen sekä maailmankaikkeuden vikkelen laajenemisen aiheuttamat erilaiset kosmiset sattumat ovat aikojen saatossa muovanneet asioiden tilan siihen pisteeseen, että elämäämme tällä planeetalla määrittellee hyvin pitkälti vesi. Kirjallisessa teoksessaan "Vesi", Julian Caldecott esittää veden molekyylien koostuvan kahdesta maailmankaikkeuden yleisimpiin kuuluvista alkuaineista: vedystä ja hapestä. Alkuaine vety syntyi vain muutama sekunti maailmankaikkeuden jälkeen, kun taas happi edustaa huomattavasti myöhäisempää saapumiserää kosmisessa todellisuudessamme. Happi sekä muut suurempia ja raskaampia atomeja sisältävät alkuaineet syntyivät lämpöydinreaktioiden seurauksena syvällä tähtien ytimissä. Ja kun nämä tähdet sitten aikanaan kuolivat ja sinkosivat sisältämänsä alkuaineet, muovasi painovoima niistä uusia tähtiä ja myöhemmin planeetoiksi, asteroideiksi ja komeetoiksi muotoutuvia pyöriä pilviä. Ja kuin sattuman kaupalla joissakin näistä pilvistä sattui olemaan enemmän vettä kuin toisissa vastaavissa pilvissä.

Pysähdytäänpä hetkeksi ja kuvitellaanpa maapallomme esivaiheita pilvenä: kuin kosminen hattara ikuisuuden tyhjyydessä. Ja kas, tämä pilvi alkaakin kutistua, puristua kokoon, kunnes jäljellä on kiinteä kappale, planeetta. Syy, miksi vesi ei höyrystynyt takaisin avaruuden huomaan kiviseltä palloltamme, oli planeettamme vahva painovoimakenttä sekä lähimmän tähtemme, Auringon, riittävän heikko säteily. Myös alhainen lämpötila edesauttoi veden pysymistä tiukasti kotiplaneettamme yhteydessä. Mutta emme me ole ainutlaatuisia tässä suhteessa, myös lähiplaneetta Marsista on löydetty vettä, kuten myös vetävästi nimetystä eksoplaneetta HD Kaksinollayhdeksänneljäviisikahdeksan beestä, joka sijaitsee 150 valovuoden päässä Pegasuksen tähdistöissä. Näiden lisäksi vettä on pystytty päättelemään olevan lukuissa komeetoissa, Jupiter- ja Saturnus-planeettoja kiertävissä kuissa sekä kaukaisissa galaxeissa ja tähtien välisessä sumussa. Vettä siis on muuallakin, joten meidän on siis turha ylpistyä liiaksi.

Palataanpa takaisin tälle tiiviiksi puristuneelle hattarallemme, sillä tällä planeetalla vesi pitää hoviaan. Vesi on asettaa meille ne ehdot, jotka määrittävät elämää planeetallamme. Vaikka kuinka taistelisivimme tätä lopullista faktaa vastaan ulostamalla veteen, kippaamalla maatalous- ja energijätteemme valtameriin tai panemalla siihen keskikaljamme, vesi tai sen puute, pysyy elinvoiman mittarina. Elämä syntyy kosteudessa, kun taas kuivuus viestii meille kuolemasta.

Useimmiten vesi näyttäytyy meille konkreettisimmillaan merten muodossa. Nämä kartoittamattomat, laajat vesimassat peittävät noin 71 prosenttia maapallon pinta-alasta. Ne vaikuttavat planeettamme elämään, sääilmiöihin ja pelottelevat meitä vanhojen karttojen pölyisiltä pinnoilta. Kuin avaruus tai äärimmäinen pohjoinen, Ultima Thule, meret ja vesimassat aiheuttavat meissä levottomuutta. Välähdyksenomaisia muistumia ajalta, jolloin yön pedot saalistivat keskuudessamme. Tämän valossa ei olekaan ihme, että taiteilijat ovat jo tuhansien ajan etsineet muusansa maailman meristä. Jo antiikin Kreikassa Homeros tallensi Odysseiaansa kuvaelmia hirvittävästä meripedoista ja muista merten kiharapäistä. Tai kuinka kirjailija H.P. Lovecraftin kosmisia kauhuja kuvaavissa teoksissa meret kätkivät syvyyksiinsä muinaisten jumalten rakennuttamia geometrialtaan vääristyneitä kaupunkeja sekä muita enemmän tai vähemmän sanoinkuvaamattomia kauhuja. Meret siis ovat ja näin ollen ihmetyttävät meitä ihmisiä. Meri herättää kysymyksiä, mutta tarjoaa se niukalti vastauksia. Meri on kuin koodi, joka odottaa murtajaansa.

Oululainen rytmimusiikkiyhtye Radiopuhelimet on yli 30-vuotisen uransa aikana poikennut useita kertoja maailman rannoille tarkastelemaan merta. Vuonna 1992 ilmestyneen Jäämeri-pitkäsoiton nimikappale on oivallinen tutkielma sekä äärimmäisestä pohjoisesta, että Jäämeren tavasta olla:

On pakko lähteä
vielä kerran on nähtävä
Jäämeri
ja seistävä sen äärellä

Harmaasta vihreään
vaihtaa väriään
Jäämeri
kallioiden keskellä

Takana Eurooppa
pois mielestä kaikki turha
Jäämeri
on rauhoittavan julma

Ajan alusta viimeiseen päivään
taukoamatta hetkeksikään
Jäämeri
huokailee hurjaa virttään

Kitaristi Jarno Mällisen hengästyneesti nykivä sävellys ja kappaleen Captain Beefheartin sekä Birthday Party-yhtyeen ilmaisun mieleentuova sovitus kehystävät laulusolisti J.A. Mäen minimalistisen graafista, mutta samalla jyhkeää tekstiä. Jäämeri, ihmisen rajallisen käsityskyvyn puitteissa ikuinen, huokailee taukomatta ajan alusta viimeiseen päivään. Kaikessa julmuudessaan ja uhkaavuudessaan Jäämeri riisuu meidät kaikesta maallisesta, jättäen varjoonsa dekadentin Euroopan ja muun turhan. Meri on luonnonvoima, jonka äärellä voimme vain seistä ja kunnioittaa sen äärimmäisyyttä.

Radiopuhelimet palasivat rikospaikalle vuonna 1997. Tällä kertaa kyseessä oli Avaruus-pitkäsoiton päätöskappale Merellä. Tämä 1960-luvun lopun psykedeelisen jazzilmaisun kineettistä energiaa kanavoiva majesteettinen jumitus kasvaa Antti Annusen sähköbasson sekä Jyrki Raatikaisen rumpujen ajamana. Kitaristit Jarno Mällinen sekä Ray Käts (Katz) punovat soonisia kudelmia rytmitaustan päälle, johdattaen kuulijan jälleen kerran vesimassojen äärelle laulusolisti J.A. Mäen lyriikoiden johdolla. Mutta tällä kertaa retki on luonteeltaan tutkimusmatka: olemme merellä, kelluen äärettömien vesimassojen kannattelemina.

meri puhuu

vesi kutsuu

kohisee allamme

emme tiedä milloin palaamme

kohta ei rantaa, ei maata missään

hyppäämme mereen, veneen viereen

huima tunne kellua selällään

valtavan vesimassan päällä

pohjaan satoja metrejä

siellä kaukana alhaalla

vain kylmää pimeää(eikä niin syvältä voisi nousta ikinä)

Ihminen on olentona niin pieni. Kuin nahkainen luusäkki, pelkkä hiekanmurunen meren edessä. Meren äärettömyys ja sen pimeyksiin kätkeytetyt salaisuudet herättävät meissä levottomuutta, alkukantaista pelkoa. Mutta olemmeko jo unohtaneet maailmankaikkeuden mittakaavat ja ylpistyneet liiaksi? Avaruus-albumin kappaleessa Tulva Mäki laskee kirpeitä madonlukuja meidän varallemme:

pieni oli ihminen silloin

niin kuin on aina ollut

ja suuri parkunsa ja typeryys

hukkui myrskyn silmään

sillä aika on valtameri

ja ihmiskunta kyynel siinä

Mutta palataanpa takaisin sävelteokseen nimeltä Merellä: jos ihminen tiedostaa pienuutensa, voi hän ehkä löytää paikkansa tässä kosmisessa arpapelissä, ja antaa meren kuljettaa. Jos annamme itsellemme luvan, voimme pysähtyä ja riemuiten tiedostaa tämän ja antautua ihailemaan luonnon mystisiä voimia, meren ikuista suuruutta:

nyt on pidettävä paniikki loitolla

on pidettävä hermonsa kurissa

siis hengitä syvään

ja katso rauhassa

pilvien muuttuvat muodot

ja kuuntele merta

Edesmennyt kirjailija Antti Hyry kertoi vuonna 2010 Kirkko ja Kaupunki-lehdelle antamassa haastattelussa että merenrantaan ei totu samalla tavalla jokivarteen kotipuolella. Haastattelun hetkellä Kuivajoen varrelta kotoisin ollut Hyry oli asunut kesäpaikallaan Perämeren rannassa jo liki puoli vuosisataa, mutta meri ei edelleenkään ollut kirjailijalle yhtä kotoisa elementti kuin joki.

Vuonna 1967 ilmestyneessä Hyryn teoksessa "Maailman Laita" valmistaudutaan puolestaan veneretkelle, joka suuntautuu Perämerellä sijaitsevalle Ulkokorun saarelle. Teoksen päähenkilö Pietari suuntaa merimatkalle veljensä ja appiukkonsa kanssa. Mutta meri ei ole ennustettavissa. Se toimii oman, tuntemattoman logiikkansa mukaisesti. Meri ei välitä toiveistamme, unelmistamme tai suunnitelmistamme.

"Hyvin ymmärsi, että esi-isät eivät jääneet meren rantaan vaan menivät jonkin matkaa sisämaahan joen varteen, jossa on kovaa maata laajalti, ja inhimillinen joki. Merten rannalle ei koskaan ole noussut sellaista asutusta kuin suurten jokien. Joen törmältä kaikki tapahtuu ymmärrettävästi, jäät lähtevät ja vesi laskee ja lämpenee ja lohet nousevat ja muut kalat sitä pitkin, mateet, nahkaiset, kivenuoliaiset ja siiat, ja tulee syksy ja pimenee ja vesi nousee, ja kun tulee kylmä, jäätyy ja lunta sataa jäälle ja joki ei paljon eroa maasta, vaikka jään alta voi pyytää kalaa. Mutta meri tekee mielen puolinaiseksi ja epätietoiseksi. Ranta jakaa maanpiirin kahtia ja vain puolet jää ihmiselle kunnolla."

Meri sotkeekin Pietarin ja tämän sukulaismiesten suunnitelmat. Paluumatkalla nousee tuuli, joka laittaa viiden kuuden boforin voimalla miesten suunnitelmat uusiksi. Pietari ja veljensä lukevat merimerkkinsä väärin ja matkanteossa käytetyn veneen perään köytetty perävene karkaa merenkäynnin tiimellyksessä. Pelko täyttää mielen: Helpoksi mielletty merimatka muuttuukin selviytymiseksi. Meri määrittää teoksessa meidän maailmamme laidaksi rannan ja kiinteän maan, vesimassat puolestaan kuuluvat merten

valtakunnan nautintaoikeuksiin. Estetiikan emeritusprofessori Aarne Kinnunen esittää Antti Hyryn proosallista tuotantoa käsittelevässä teoksessaan *Horror Vacui – Antti Hyryn proosasta, lyyrisestä ja draamaattisesta* päähenkilö Pietarin henkilökohtaisen maailman rajan olevan yllättävän lähellä, Pietarin omassa pihapiirissä. Elämisen tuki konkretisoituu perheessä, suvussa ja yhteisössä, joka pitää päähenkilön kiinni elämässä ja tekee ajatukset mahdollisesta mereen hukkumisesta vaikeiksi. Meri on tälle inhimilliselle elämälle vieras elementti, vaikka se tämän loppuviimein mahdollistaakin. Meri on lähellä, mutta se on myös vieras:

Mistähän johtuu että tuntuu niin pahalta ajatella, että hukkuisi tänne. Kai se on tämä, vain vettä, avuttomuus. Omatekoisen veneen varassa on kaikki, henki ja nyanssit.

Niin, henki ja nyanssit. Näistä kahdesta peruspalikasta koostuu ihmisen elämä sekä kokemusmaailma. Henki on oma subjektiivinen tietoisuutemme sekä ne palkeet, jotka pumppaavat happea verenkiertoomme. Nyanssit puolestaan ovat silkkaa bonusta: vaatteet, koti, seinät ja vaikkapa hyvin varusteltu kirjahylly. Ja tämä kaikki omatekoisen veneen varassa, niin kuin ihmiselämässä muutoinkin.

Mutta voi meri olla muutakin kuin pelonsekaista kunnioitusta herättävä suuri tuntematon. Se voi olla myös myös tila ja avaruus, tunnelma. Kiintopisteetön ulappa, jatkuvassa muutostilassaan hiljaisesti kiehuva liikkeellepaneva voima, tapa ajatella. Meri on mahdollisuus, uusi alku.

Ja äkkiseltään voi olla vaikea yhdistää Jazzpianisti Herbie Hancock kirjailija Antti Hyryyn ja taiteilija J.A. Mäkeen, mutta meri muodostaa näiden herrojen tapauksessa sen sillan, joka kantaa useammankin aasin laiturille. Vaikka Hancock ei ole uransa aikana pukenut ajatuksiaan merestä lyriikan tai proosan muotoon, on hänkin pohjimmiltaan lyyrikko, ilmaisuvälineenään kosketinsoitin. Hänen sävellyksensä kertoneet meille muutamankin asian merestä ja sen perimmäisestä olemuksesta. Onkin pitkälti kiinni kuulijasta, että miten nämä viestit haluaa tulkita.

Herbie Hancockin ensimmäinen musiikillinen merimatka taltioitiin äänilevyille vuonna 1964. Albumilta *Empyrean Isles* löytyvä teos *Cantaloupe Island* kuljettaa kuulijan rytmisesti vahvan soul jazz-ilmaisuun siivin kuvitteelliselle merimatalle melonisaarelle. Ei vaadita kovinkaan pitkällistä ajatustyötä, että mieli alkaa luomaan yhteyksiä näiden kuvitteellisten saarten sekä Hancockin vuoden 1962 jazz-standardin nimeltään *Watermelon Man*, välille.

Vuonna 1965 Hancock yhtyeineen taltioivat konseptialbumin nimeltä *Maiden Voyage*, suomeksi neitsytmatka. Albumin julkaissut legendaarinen jazz-levy-yhtiö Blue Note kuvailee verkkosivuillaan albumia eräänlaiseksi meditaatioksi, pohdinnaksi meren viehätysvoimasta. Ja kyllä, *Maiden Voyage* onkin hard bopin ja modaalisen jazzin keinoin loihdittu välähdys merestä, sen mystisestä viehätysvoimasta ja merenkäynnin nostattamasta hurmiotilasta. Hancock on itse kertonut albumin nimikkokappaleen sävellyksen olleen pyrkimys taltioida se loisto, joka välittyy merenkäyntiin tarkoitetun aluksen neitsytmatkasta.

Ja samoin kuin meri on tilaa ja avaruutta, voidaan musiikin katsoa olevan hiljaisia tiloja, siis avaruutta, soitettujen nuottien sekä äänten välissä. Hancock yhtyeineen ei pelkästään soita instrumenttejaan, he

käyvät keskinäistä keskustelua ja eräs tärkeimmistä tämän musiikillisen keskustelun retorisisista keinoista on tila. Sen tilan ja tunnelman, johon Hancock yhtyeineen johdattaa kuulijan, kuvaamiseen ei tarvita sanoja, jos kohta ne siihen lopulta riittäisivätkään. Improvisaation ja ylöskirjattujen, ennalta sovittujen musiikillisten lausuntojen raja hämärtyy, musiikki ikään kuin virtaa ulos soittajista. Tunnelma on hillitty, mutta innostava: lähtekäämme merelle!